

УДК: 75.03:271.2(4)"13/21" + 278(4)

Олександр СОКОЛ,

здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) РВО спеціальності 014
Середня освіта, спеціалізації 014.03 Історія Херсонського державного
університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Черемісін О.В., д.іст.н., професор

ІКОНА МАТЕРІ БОЖОЇ ЧЕНСТОХОВСЬКОЇ ЯК ФЕНОМЕН СЛОВ'ЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ТА ХРИСТИАНСТВА

***Анотація.** Відродження та переосмислення культурної спадщини польського та українського народів, до якої належить релігійне мистецтво, підкреслює важливість нових звернень до духовного та матеріального надбання попередніх поколінь. Сьогодні ікона розглядається як невід'ємна складова матеріальної та духовної культури слов'ян не лише серед представників християнського духовенства, але й серед науковців, таких як культурологи, історики культури, релігієзнавці, філософи та етнографи. Ікона стала важливим елементом, що сприяє інтеграції однієї з найзначніших частин етнічної спадщини слов'ян – релігії – у національну культурну скарбницю. Народна культура слугувала основою, на яку еліта, подібно до намиста, нанизувала нові культурні цінності, підносячи їх до рівня національних.*

***Ключові слова:** ікона, релігія, культура іконописна естетика, образ, Матір Божя Ченстоховська, соціокультурний контекст, icon, religion, culture, iconographic aesthetics, image, socio-cultural context.*

Матір Божя Ченстоховська стала символом польської поп-культури. Її образ більше не обмежується лише релігійним контекстом; він присутній у численних придорожніх святинях та польських домівках, а також почав з'являтися в клубах, сучасних мистецьких галереях і на плакатах, що анонсують нерелігійні заходи. Сьогодні фігурки Марії можна знайти в

світських магазинах, що пропонують предмети культу, а також виготовляють парчові брелоки з її зображенням.

1. Представлення Марії через призму символів, що асоціюються з певною ідентичністю, містить ризик спотворення її образу або використання його для обґрунтування особистих інтересів. Цей ризик також актуальний у контексті патріотичної чи військової символіки[1]. Включення будь-якого символу в німб виглядає значно суперечливішим, ніж, наприклад, його розміщення в іншій частині твору.

2. Широке поширення образу Марії створює значний потенціал для його десакралізації. Проте, в польському контексті, образ Марії часто здатний подолати цю потенційну профанацію, починаючи сакралізувати простір, в якому він знаходиться[2]. Іноді, навіть всупереч намірам деяких авторів, цей образ нагадує про присутність Бога в кожному місці та про материнську і божественну любов до кожної людини. Багатовіковий, всепроникний і щирий культ Діви Марії залишив не лише матеріальні свідчення у вигляді пам'ятників, але й незабутній символ, який ми сприймаємо автоматично.

3. Яскравим прикладом різноманітності образів Матері Божої Ченстоховської є вистава «Karuzela z Madonnami» в музеї Ченстохови.

Рис. А Wizerunki Matki Boskiej Czestochowskiej spiracją do stworzenia wystawy „Karuzela z Madonnami”

На презентації було продемонстровано понад 200 творів, що зображують Чорну Мадонну, яку часто називають Ченстоховською Богоматір'ю. Ці роботи охоплюють різні жанри, включаючи сакральне, релігійне, наївне, народне, сучасне та натхненне мистецтво. Значна частина виставки присвячена дослідженню оригіналу в контексті народного мистецтва. Також представлено численні екранізації художніх творів різних історичних періодів. В експозиції можна знайти живопис (на полотні, дереві, склі, металі, папері, а також у власних техніках), кераміку та скульптуру, які походять з приватних колекцій та Державного етнографічного музею у Варшаві, Етнографічного музею С. Удзела в Кракові, Національного музею в Кракові, Національного музею в Кельце, Музею села Кельце, Національного музею у Вроцлаві, Сілезького музею та Галереї сучасного мистецтва Sacrum «DOM PRACZKI». Також представлені сучасні роботи таких художників, як Matylda Damińska, Paulina Taranek, Agata Wierny, Grzegorz Dudala, Borys Fiodorowicz, Bartek Jarmoliński та Oskar Hutny.

4. Сфокусування на єдиному образі дало змогу створити експозицію, яка є теоретично однорідною, але водночас надзвичайно виразною та різноманітною. Десятиліття відтворення образу Матері Божої Ченстоховської вплинули не лише на його представлення, а й на символічне значення. Цей образ часто використовується, наприклад, для коментування сучасних подій.

При аналізі образів їх можна класифікувати на такі категорії:

- статуетки (15%)
- ікони (64%)
- картини (18%)
- образи (3%)

Статуетки мають однорідний стиль, виготовлені з глини та розмальовані різними кольорами, одна з них вирізняється темним відтінком, що відповідає підтипу Матері Божої Ченстоховської - *Erzulie Dantor*.

Ікони розділяються на таку типологію

- без іконної дошки (22%)
- з іконою дошкою (78%)

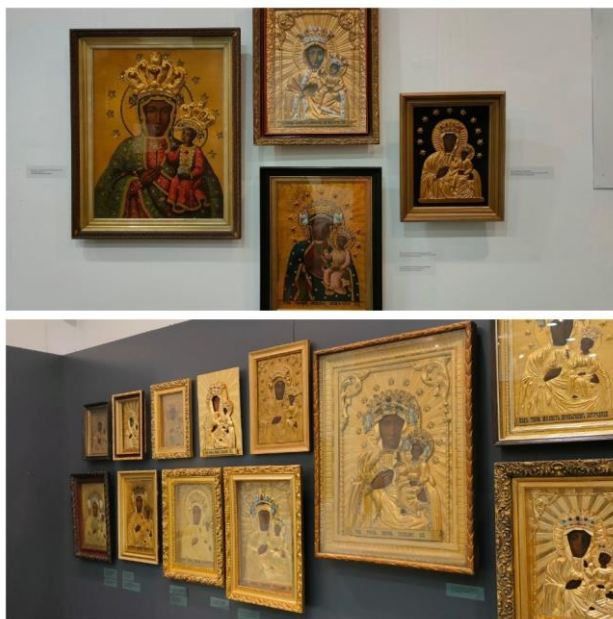

Рис 2. Типологія ікон Матері Божої Ченстоховської без іконної дошки

У представлених іконах переважають прямі форми іконної дошки, тоді як лише дві ікони мають арочну форму. Це свідчить про те, що вони повторюють контури ікони Матері Божої Ченстоховської. Додатковим підтвердженням цього є накладка мантиї, яка присутня на всіх іконах.

Картини можна класифікувати на такі категорії:

- гумористичні;
- філософського змісту;
- твори, що порушують індивідуальність автора;
- картини, виконані у стилі іконостасу.

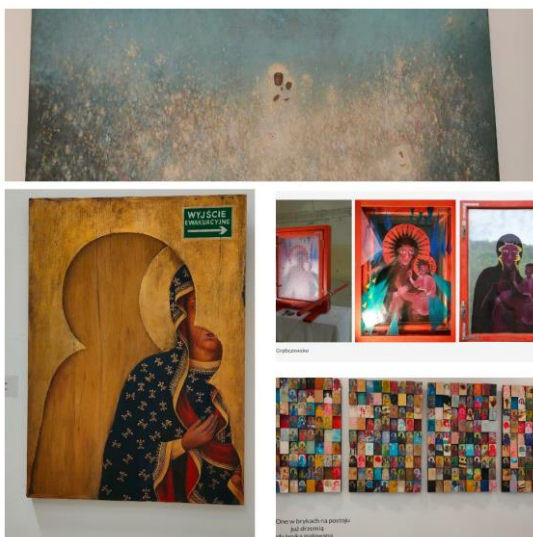

Рис. 3 Картини з образом Матері Божої Ченстоховської різної направленості

5. Окремо слід сказати, про образ Матері Божої Ченстоховської, який носить назву *Erzulie Dantor*.

Рис. 4 Образ Матері Божої Ченстоховської, який носить назву *Erzulie Dantor*

Образи Ченстоховської Богоматери солдатами, емігрантами и місіонерами розповсюдились по всьому світу. Вона дуже схожа на Ясногорську Мадонну, у неї красиве плаття, дві характерні риси обличчя, вона тримає Сина Божого на руках. Вона потрапила на Гаїті разом із польськими найманцями під час Гаїтянської революції. Місцеве негритянське населення було під враженням від поклоніння поляків Матері

Божої взяли її образ, адаптувавши під свої вірування. Популяризація Карибського басейну пов'язана з прибуттям туди польських легіонерів на службу Наполеона на початку 19 століття. Ерзулі Дантор – захисниця матерів-одинок, жінок і дітей, богині кохання. Одним із її атрибутів був ніж. Крім того, могли бути використовувані образи Богоматері Лурдської, Святої Варвари Африканської та Богоматері Кармельської. Образ Ерзулі є тим самим прикладом типового релігійного синкретизму. Для тих же жителів Карибського острова ікона Ченстоховської Богоматері, яку легіонери носили на горжетах, що висять на грудях, була надзвичайно цікава та гідна відтворення. Не позбавлене значення було й те, що в неї було смагляве обличчя, яке більше нагадувало кольором обличчя гаїтян, ніж поляків.

6. Теоретична та практична важливість даного дослідження полягає в тому, що філософський і культурологічний аналіз іконопису, а також вивчення ролі ікон у релігійному та народному житті християн Польщі, розширює наші знання про ікону і може слугувати основою для подальшого дослідження релігійної культури образу Матері Божої Ченстоховської[3]. Цьому, безперечно, сприяв контекст історичний, а особливо період неіснування польської державності. Образ Ясної Гори, зміна ставлення до неї протягом історії, трансформація смислів надане йому може бути певним відображенням ставлення нації до власної історії. Як було зазначено вище, в останні роки старі значення зображення Матері Божої Ченстоховської, багато в чому похідні від романтичного бачення, підтримувалися і продовжували жити, вони продовжували виявляти свою міфічну силу.

7. У сучасному контексті ключовим фактором взаємодії між християнством і культурою є світський характер останньої[4]. Образ Матері Божої Ченстоховської виступає основою та визначальними цінностями, спираючись на православні принципи життєвого устрою людини. Головними характеристиками культури, пов'язаної з цим образом, є христоцентричність і церковноцентричність[5]. З точки зору сучасної теорії

збереження, сучасні трансформації візуальної форми чудотворних образів позбавили їх автентичності та розмили їхню історичну та наукову цінність. Проте не можна поспішно звинувачувати сучасних осіб, які приймають рішення, у навмисному чи свідомому порушенні приховуючи середньовічні, оригінальні конструкції цих об'єктів. Зрештою, «прикрашаюча» діяльність мала глибоке релігійне підґрунтя. По-іншому підходили до питання сучасних нашарувань на середньовічних зображеннях у XX століття. Наукове усвідомлення порушення середньовічної структури скульптур питання сучасних трансформацій, вилилось у спроби повернення до «первісного стану» без будь-яких глибших роздумів[7].

8. Дешифрування семіотики ікони Матері Божої Ченстоховської свідчить у тому, що у основі символів лежать переосмисли, які відбивали світоглядні орієнтири, сутність людського життя польського народу. Знакові знання цієї ікони забезпечують закріплення та трансляцію соціального та духовного досвіду. Згрупувати описані зображення – завдання зовсім не з легких, тому що можна це можна зробити шляхом прийняття різних критеріїв, а потім можна призначити те саме зображення до різних наборів об'єктів. Незважаючи на труднощі класифікації деякі композиції, здається, що це варте спроби. Можна сподіватися, що порівняльний аналіз об'єктів полегшить майбутні дослідження зображень Божої Матері з Ченстохова, а також дозволить нам побачити складність питання створення образу, часто формально прості, навіть незграбні. Далеко передове композиційне розмаїття підтверджує сенс колекціонування та видання «непрофесійні» народні картини музеями. Детальний іконографічний аналіз дозволяє несподівано відкрити багатство відмінностей у деталях, які вимагають обережного використання терміну копія. Культ Ченстоховської Божої Матері породив композиції, які еволюціонували незалежно від оригіналу, створюючи наступні, помітні версії зображення.

Висновок. У своїй суті ікона Матері Божої Ченстоховської є відбитком духовності, характерної для всього церковного життя та церковного мистецтва, що є базисом для іконописного канону, який характеризується як приватний метод іконописних шкіл та окремих майстрів, визнаних та прийнятих християнською церквою за наявності особливих критеріїв, які визначають вектор вдосконалення розвитку канонічного іконопису. Статуя чи образ, які вшановують віруючі, разом з усіма доданими до нього об'єктами разом становлять єдине ціле, яке слід розуміти як «культовий образ». Він несе специфічну, часто унікальну візуальну форму, увічнені з часом у традиції за допомогою різних носіїв і зафіксовані в людській свідомості. Кожне рішення, навіть найменше, пов'язане втручанням в структуру цих унікальних об'єктів завжди має передувати конструктивна дискусія та зіткнення аргументів тих, хто приймає рішення – представників різних дисциплін, щоразу враховуючи ці фактори, які мали – і в майбутньому – впливатимуть на їхнє подальше належне незмінне функціонування.

Список використаних джерел

1. Charkiewicz, Tobią raduje się całe stworzenie. Ikonografia Matki Bożej w prawosławiu, Warszawa: Warszawska Metropolia Prawosławna, 2007, ISBN 978-83-60311-08-0, OCLC 750037148
2. Królik, Cuda i łaski zdziałane za przyczyną Jasnogórskiej Matki Bożej dawniej i dziś, wyd. 3, Częstochowa: Wydawnictwo Paulinianum, 2006, ISBN 83-89843-15-3, OCLC 749341218
3. Historia pulchra & stupendis miraculis referta, Imaginis Maria quo et unde in Clarumonte – Режим доступу: <https://fbc.pionier.net.pl/details/nnldXTf>
4. Mikołaj Lanckoroński w dziele pt. Historia venerande imaginis Beatae Mariae Virginis quae in Claro Monte in magna veneratione habetur (ok. 1517 r.) – Режим доступу: <https://www.niedziela.pl/arttykul/69757/nd/Dar-wotywny-Jagielly>

5. Różycka-Bryzek A., Gadomski J. Obraz Matki Boskiej Częstochowskiej w świetle badań historii sztuki // Studia Claromontana. — 1984. — № 5. — S. 27—52.
6. Jan Stanisław Rudziński, Skarby Jasnej Góry. Srebrna zasłona, [w:] Biuro prasowe Jasnej Góry [online], jasnagora.com [zarchiwizowane z adresu 2022-10-24]. — Режим доступу: https://web.archive.org/web/20221024010353/http://www.jasnagora.com/nastro_nach_opracowanie.php?ID=23&Strona=23

УДК: 929Грушевська К. "1900/1943" + 92(477)

Анастасія СОРОЧИНСЬКА,

здобувачка 1 курсу другого (магістерського) РВО ОП «Етнологія» факультету історії, політології і міжнародних відносин Карпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ, науковий керівник: Дрогобицька О.Я., к.іст.н., доцентка

НАУКОВИЙ ШЛЯХ КАТЕРИНИ ГРУШЕВСЬКОЇ (1900–1943)

***Анотація.** У статті розкрито наукові здобутки Катерини Грушевської, української дослідниці, чия діяльність охоплює етнографію, соціологію та фольклористику. Проаналізовано її двотомну працю «Українські народні думи», де дослідниця систематизувала український героїчний епос. Висвітлено її трагічну долю у роки сталінських репресій.*

***Ключові слова:** Катерина Грушевська, наукова діяльність, етнографія, фольклористика, думи, репресії.*

Катерина Грушевська (1900–1943) – видатна українська етнографиня, фольклористка та культурна діячка, яка, незважаючи на те, що була донькою відомого історика Михайла Грушевського, самостійно здобула визнання завдяки своїй науковій діяльності та внеску у розвиток української етнографії і фольклористики.